

Maar dan toch tenslotte is het Hegel, die Berlage's gedachtengang beheerscht.

En hier ligt zijn kracht.

Maar tevens zijn zwakheid, gelijk we later hopen aan te toonen.

Want Berlage heeft Hegel niet geheel verstaan.

Hij heeft in hem een verdediger van Darwin en Laplace gezien. En dat is onjuist. We moeten met het ontwikkelingsbegrip bij deze twee soorten van evolutie-predikingen niterst voorzichtig zijn.

En wie zegt, Hegel te volgen, moet dat dan ook consequent doen.

Merkwaardig is het, dat Berlage (in de slotvoordracht van den bundel van zeven, uitgegeven door de wereldbibliotheek) op grond van zijn wijsgeerig standpunt tot de ontlekking komt, dat ook de bouwkunde en de bouwkunst onderworpen is aan de groote wet van de ontwikkeling. Tenslotte is er achter alle bouwen en achter alle vormwisseling in de bouwwereld de groote wet van den eeuwigen, die alle dingen doet komen en gaan krachtens de wet van zijn eigen wezen.

En met een beroep op den bekenden Gottfried Semper, over wien later meer, zet Berlage dan de gedachte uiteen, die hij van dezen Semper, en Semper van Hegel overnam, dat de natuur niet anders kan doen, dan zichzelf weergeven. Hoe ook de openbarningsvorm van de natuur zich wijzigt, haar oertypen blijven steeds dezelfde.

Op andere wijze, komt in de natuur toch onafgebroken hetzelfde terug.

Maar daaruit volgt dan ook, dat de mensch geen nieuwe motieven kan vinden.

Het is steeds vervorming van het oude, dat reeds bestond.

Denken we hier niet aan het Woord van den wijze uit de Schrift: Er is niets nieuws onder de zon?

Maar toch is hier iets gansch anders.

Immers achter de dingen, die zijn, die worden en die verworden, ligt de eeuwige Idee. En die eeuwige idee, ontwikkelt zich in stagen gang, al meer tot hooger bewustzijn.

Nu komen er alzoo telkens weer uitingen van de groote Idee in het leven naar voren. De absolute vorm, die eindelijk moet worden bereikt, wordt gegrepen in de wereld van muziek en zang, van religie en zede, van kennis en wetenschap, van bouwkunst en bouwdeed ook!

Maar, zoo ziet Berlage het, we zijn nu in een tijd, in welken, de ontwikkeling van den geest zoover gekomen is, dat nu een nieuwe fase, een nieuwe periode in de ontwikkeling aanstaande is.

Het is hier nog niet de plaats voor critiek, anders zouden we nu reeds doen opmerken, dat deze bewering van Berlage buitengewoon zwak staat.

Maar dat later.

Volgens datzelfde standpunt nu, het belijden van de wijsbegeerte van Hegel, zegt Berlage ook, dat de natuur immer zoo zakelijk is. Er is in die natuur niets overtuigings.

Daarom moet ook die eisch van zakelijkheid in datgene, wat de natuur wil navolgen, heerschen. Dus ook in de bouwkunst.

En gelukkig, dit heeft men, volgens Berlage tenminste, bereikt, dat die volkomen zakelijkheid al meer en al consequenter bij een bouwwerk als eisch wordt gesteld. Ook anderen zien het zoo.

„Naast en boven de verschillende stroomingen”, zegt Walenkamp in zijn beschouwingen over de bouwkunde in onzen tijd, „begint zich één enkele hoofdkaraktertrek in de moderne bouwwerken uit te spreken; een algemeene eigenschap uitblinkend boven alle nationale verschillen. Deze hoofdtrek der monumentale kunst spreekt zich voornamelijk

uit in het overal waarneembaar streven naar doeltreffendheid, constructieve juistheid, eenvoud, klare overzichtelijkheid en grootheid. Daarmee is nog geen stijlvorm bereikt, maar alleen de bedoeling uitgedrukt, van in 't algemeen zakelijk te willen zijn.”

Nu beteekent dat zakelijk allermint hetzelfde als „zaken doen”. Hier is veel meer een behoefte aan bezonnenheid. Iets, wat met-zaken-doen wel eens niet veel te maken heeft, ofschoon wie „zaken doen” wil, bezonnenheid heeft te zoeken.

De moderne kunst stelt zich steeds weer de vraag, hoe zij in dezen tijd aan het doel van den tijd en aan de behoefte van dien tijd kan beantwoorden.

En zij ziet het steeds weer als een noodwendig uitvloeisel van onze eeuw van de ontwikkelingsfase van den absoluten geest, dat er komt een streven naar een stijlperiode, die uitgaat boven hetgeen tot duaver werd bereikt.

Natuurlijk, dat kan dan ook niet anders. Er is voortgang. Want al meer zal het merkbaar zijn, dat er opklimming is in de levensopenbaringen van den absoluten geest — tot het absolute zelf gegrepen schijnt.

Maar dat grijpen van het absolute beteekent dan het vereenvoudigen tot waarheid en klaarheid ten volle.

Toch heeft deze zoo eenvoudige en zoo logische en zoo mooie, bezonnen houding een ernstige fout in zich.

Daarover later, nadat we eerst, nog kennis hebben gemaakt met een paar werken van Berlage, en nadat we nog over een paar invloedrijke architecten hebben gesproken.

J. WATERINK

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Ontwerp-Stembusprogram.

IV.

Is het taktisch de leuze van voorgaande bezuiniging bij de komende verkiezingen het eerst op te heffen, zoo vroegen we.

Laat ons daaraan aanstonds een tweede vraag mogen verbinden.

Is het taktisch daarop onmiddellijk de leuze der defensie te laten volgen?

Over het geheel toch is bij ons volk met een pleidooi voor defensie weinig eer te behalen.

Men heeft het wel eens zoo uitgedrukt, dat ons volkskarakter niet alleen anti-militaristisch, maar zelfs anti-militair is.

En onze vaderlandsche geschiedenis getuigt ervan, hoe men in menige periode de defensie-middelen ergerlijk verwaarloosde.

Admiral de Ruyter moest op het laatst van zijn leven strijden met een vloot, die niet eens aan middelmatige eischen voldeed.

Dat de gezindheid tegenwoordig in dit opzicht verbeterd is, zal niemand durven staande houden.

Wel heeft de anti-revolutionaire partij steeds op paraat-houden van leger en vloot aangedrongen.

Maar zij heeft hierom heel wat moeten verduren.

Hoeveel schimpschoten zijn er niet gelost op „de snelvuur-kanonnen van Kuyper”!

De parlementaire historie der laatste jaren leert, dat, wanneer het op de zorg voor de defensie van ons land aankwam, rechts steeds de spits moest afbijten en hoogstens steun ontfing van een kleine groep liberalen.

En het slimste is, dat er ook onder de anti-revolutionairen zijn — niet in de Kamers, maar daarbuiten — die voor dit punt weinig voelen.

Wij hopen, dat zij met de anti-vlootwet-agitatie voldoende leergeld hebben betaald.

Maar alle vrees kunnen we niet onderdrukken.

De Commissie ziet dus voor kerkeraden, predikanten en ouderlingen, die aan hunne roeping getrouw willen zijn, geene andere gedragslijn, dan dat zij, liefst als kerkeraden, en waar dit niet kan persoonlijk voor zich zelve, in de mogendheid des Heeren besluiten en openlijk verklaren:

1o. dat zij, als boven alles geroepen tot gehoorzaamheid aan Gods Woord, tot handhaving van de belijdenis der Nederlandsche Gereformeerde Kerken en tot getrouwheid aan de bij hunne bevestiging door hen afgelegde belofte, de bepalingen van art. 38 en 39 van het Synodaal Reglement op het Godsdiensonderwijs, gelijk die ten vorigen jare zijn gewijzigd, niet als kerkelijke verordeningen kunnen aannemen;

2o. dat zij niet kunnen medewerken, de kerkeraden, door afvaardiging, en de ouderlingen door hunne tegenwoordigheid, bij aannemingen, die door een predikant geleid worden op den grondslag van de bedoelde nieuwe bepalingen;

en 3o. dat zij, den grondslag dier nieuwe bepalingen verwerpende, bij elke door hen te houden of bij te wonen aanneming, Gods Woord daarvoor in de plaats zullen stellen, en, na zich verzeerd te hebben, dat er tegen het zedelijk gedrag der aannemelingen geene bezwaren zijn, hunne geloofsbelijdenis beoordeelen zullen naar de op Gods Woord gepronke belijdenis der Gereformeerde Kerken, volgens den Heidelbergischen Catechismus of volgens het daaruit getrokken Kort Begrip der Christelijke religie.

Ten slotte volgde nog deze verklaring:

Indien het Stembusprogram het defensie-vraagstuk niet zulk een relief gaf, zouden zij het wellicht op den koop meenemen.

Doch kunnen we nu zeker van hen zijn?

Laten wij het daarom volmondig toegeven, dat het wel wat riskant is naast de bezuiniging de defensie te maken tot inzet van den komende politieke strijd.

En daarom: mag een riskant pogen ooit als taktisch worden geprezen?

Alles hangt er van af, wat men onder taktisch verstaat.

Vat men het zóó op, dat men tot elken prijs den stembusstrijd wil winnen, dan is zeer zeker het taktische ver te zoeken.

Doch wie geen prijs te duur acht om onmiddellijk succes te behalen, voert een zichzelf onteerende taktiek.

Goede taktiek handelt anders.

De partij, die haar toepast, stelt het zelfrespekt boven het succes.

En nu zou de anti-revolutionaire partij haar zelfrespekt verliezen, indien zij in de periode, welke zij thans doormaakt, met woord en daad uitspreekt, dat bezuiniging en defensie nationale belangen zijn van den eersten rang en tegen dat de stembus in het zicht komt, deze punten opeens ondergeschikt zou maken.

Die draai zou natuurlijk dadelijk in de gaten loopen.

De politiek der partij zou voor onoprecht worden uitgemaakt.

En stellig niet onverdiend.

De slimme taktiek zou blijken slechte taktiek te zijn, die zich in het stemmencijfer wreken zou.

In dat opzicht bestaan er over politieke taktiek jammerlijke inzichten.

In naam der taktiek wordt er vaak op losgelopen.

De komende stembusstrijd zal dit wel weer bevestigen.

Doch het behoort de eere der christelijke politiek te zijn een eerlijke, openhartige taktiek te volgen.

Want eerlijkheid moge voor een oogenblik in ongelegenheid brengen, ze duurt ook hier het langst.

Met de door het program gevolgde taktiek loopt de anti-revolutionaire partij het risico, dat zij aanhangers, die minder meeleven, bij de stembus anders ziet stemmen, dan zij raadt.

Maar terwille van de oprechtheid mag geen andere weg worden ingeslagen.

Toch mag dat niet leiden tot het aannemen van een fiere, doch min of meer fatalistische houding.

Er mag niet geredeneerd: verlies ik, dan verlies ik, de eer is gered.

Neen, wie zich zulk een taktiek veroorlooft, is ook geroepen om de uiterste krachten in te spannen, ten einde geen verlies te lijden, doch winst te behalen.

Ieder, van wie vermoed kan worden, dat hij zich door die tweevoudige leus laat afschrikken, moet bewerkt.

Het riskante van deze taktiek moet zijn tegenwicht vinden in breede en intense voorlichting.

Er zal een energiekeer strijd tegen de politieke leugen gevoerd moeten worden, dan misschien ooit voor dezen.

Geestverwanten, welke slachtoffers dreigen te worden van vrijzinnige of socialistische volksmisleiding — een draak, die zeker tegen hen zal worden losgelaten — zullen als uit de armen van dit monster moeten worden losgewrongen.

Deze tweerlei leus is de plaats in de vesting, waarop men ons aanvallen zal.

Daarom moet de versterking daarvan nu reeds beginnen.

En dat zowel door massale als door individuele bewerking.

Steunende op het recht, in allerlei opzicht en alzoo dat ook zelfs tegenstanders het niet geheel miskennen kunnen, mogen en moeten dus opzieners, die aan hunne roeping getrouw willen zijn, tegen de nieuwe bepaling op de aanneming zich verzetten, en de Gereformeerde beginselen daarvoor in de plaats stellen, met aanvaarding van al hetgeen er aan die handelwijze verbonden is. Voor hen is de keuze, ten laatste instantie: Gods Woord of de geboden van menschen. En dan kan het ook niet onzeker zijn, wat zij hebben te kiezen, en wat inderdaad hunne keuze is en blijft. Zij verklaren dan, met de apostelen onzes Heeren, onbewimpeld en met de meeste beslistheid: „Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan den menschen.” En wanneer dan door de kerkelijke machthebbers straf bedreigd wordt, dan is wederom hun antwoord, gelijk door Petrus en Johannes geantwoord werd op de scherpe dreigingen van het Sanhedrin te Jeruzalem: „Oordeelt zij, of het recht is voor God, alieden meer te hooren dan God.”

Aldus de Gereformeerde Commissie van Advies in haar Memorie van 1879.

En toen het nu, in het voorjaar van 1885, te Amsterdam door het wegvallen van enkele minder bestelde ouderlingen, eindelijk spaak liep met de aanneming van jongelieden bij de drie overgebleven moderne predikanten, antwoordde de Kerkeraad aan de klagende ouders, in overeenstemming met het bovenstaande:

— Half

Indien

slag van

en roet.

Wat i

De be

zijn broe

nootscha

nogtoe g

aandeelen

kunnen

draken.

taut mis

is een w

ties toge

De per

dacht in

eenig la

om iem

verdenke

Doch

voetstuk

Want

„Staatsb

dan....

De „N

bene eer

king wer

dat Min

De la

een Colij

keziek

Laudgoec

gen: „Da

Charivar

fanie en

hoeren”.

2 het er

— Hec

over die

— Ah

daar sta

Zelfs

doet er

art. 2 va

dan: „Ik

palingen

inkomsten

Daarna

Ziet,

dezer da

“! Geld

den leid

En teg

dachtmak

Het sta

dat de M

die ander

met den

En wa

Dat Mi

verlaten

kasteel C

Van d

alzo ge

In zulk

tig, ook

Zal nu

bieden?

Totnog

Ab, ze

daard”.

Dat is

Of is r

Dat

hem

bren

Gode

Vorder

hier mett

organisat

kanten z

gen onde

maat zor

Hieruit v

zen had

king, max

velen Go

medewerk

zijn moch

een keuz

Deze w

om teger

moderne

hoogst kv

dit de fou

damsche

was dit r

de in gel

moeten g

Eigena

een ooge

zelve